

УДК 378.011.3
DOI: 10.24144/2524-0609.2024.54.158-161

Прошкін Володимир Вадимович

професор кафедри математики і фізики
Київський університет імені Бориса Грінченка, м.Київ, Україна
v.proshkin2017@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-9785-0612>

Штимак Анатолій Юрійович

старший викладач
кафедра системного аналізу та теорії оптимізації
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
anatolii.shtymak@uzhnu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-4602-5353>

Тополянський Сергій Іванович

старший викладач
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
serhiy.topolyansky@uzhnu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-3033-4015>

ІНТЕГРАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ І НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. Актуалізується потреба у формуванні конкурентоспроможності майбутніх педагогів, яка виявляється в глибоких знаннях у сфері професійної діяльності, розвинених професійно-особистісних якостях, здатності адекватно та швидко реагувати на динамічні зміни в освітній сфері, високому рівні особистісної відповідальності щодо виконання професійних функцій. Ефективність формування конкурентоспроможності майбутніх вчителів забезпечується через інтеграцію навчальної і науково-дослідницької діяльності студентів, вбудованої в зміст професійної підготовки. Мета статті – дослідити особливості інтеграції навчальної і науково-дослідницької діяльності в процесі формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів у вищій школі. Методи дослідження – аналіз і синтез, порівняння, систематизація (для з'ясування ключових понять дослідження), узагальнення (з метою формування авторських висновків). Поняття конкурентоспроможності педагога розглянуто з позиції різних галузей наукових знань. Обґрунтовано, що ефективність формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів забезпечується через інтеграцію навчальної і науково-дослідницької діяльності за умови дотримання визначених принципів і впровадження системи відповідних заходів з інтеграції освіти і науки у вищій школі.

Ключові слова: заклад вищої освіти, інтеграція, конкурентоспроможність, навчальна робота, науково-дослідницька діяльність, педагог, формування.

Вступ. Актуальність проблеми формування конкурентоспроможності (КС) випускників ЗВО зумовлена нагальними потребами національної економіки країни у висококваліфікованих фахівцях, зокрема й педагогічних кадрах. Сучасна освітня система визначає низку вимог перед вчителями – це й ґрунтовна предметна підготовка, психолого-педагогічна, методична компетентність, володіння цифровими технологіями, дослідницькими вміннями, здатністю до педагогічного партнерства, відповідними особистісними рисами тощо. Саме ці якості дозволяють педагогу виконувати професійні функції на високому рівні та мати переваги в конкурентних відносинах у процесі педагогічної діяльності.

У нормативно-правовому забезпеченні процесу модернізації вищої освіти України проблема формування конкурентоспроможних педагогів є однією з пріоритетних. Зокрема, її необхідність визначається Законом України «Про вищу освіту» (2014), Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (2016), Законом України «Про освіту» (2017), Концепцією розвитку педагогічної освіти (2018) та ін. Відтак визначення оптимальних шляхів

формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів, зокрема через використання інтегрованого потенціалу навчальної і науково-дослідницької діяльності, є стратегічним завданням функціонування вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конкуренції в освітній сфері і конкурентоспроможності педагогів є предметом дослідження Т.Васильєвої, Ю.Дерев'янка, Ю.Завалевського, О.Лукаш, М.Невмержицької, С.Скотта, С.Семенюк. Загальним питанням інтеграційних процесів в освітній сфері присвячені роботи Н.Божко, Т.Бубряк, Б.-Р.Кларка, О.Микитюк, Л.Фінка. На провідній ролі науково-дослідницької діяльності в процесі формування сучасного педагога наголошують І.Драч, М.Князян, О.Косович, С.Литвинова, О.Скорнякова. Незважаючи на наявність досліджень з питання формування КС педагогів у ЗВО, недостатньо вивченою є проблема інтеграції навчальної роботи і НДД в процесі формування конкурентоспроможного вчителя.

Мета статті – дослідити особливості інтеграції навчальної і науково-дослідницької діяльності в процесі формування конкурентоспроможності майбутніх педагогів у вищій школі. **Методи дослідження** – аналіз і

синтез, порівняння, систематизація (для з'ясування ключових понять дослідження), узагальнення (з метою формування авторських висновків).

Виклад основного матеріалу. Конкуренція як об'єктивне суспільне явище сучасності є надбанням економічної науки. Еволюція цього поняття в рамках економічної теорії ґрунтується на працях таких зарубіжних учених, як С.Брю, Дж.Кейнс, А.Курно, К.Макконелл, А.Маршалл, Дж.Мілл, Ф.Найт, М.Портер, Д.Рікардо, А.Сміт, Ф.Хайек та ін. Аналіз висловлювань зазначених вчених про сутність поняття конкуренції дозволяє дійти висновку, що більшість з них вказують на багатовимірність і багатофакторність цього поняття. С.Джонсон трактує це поняття як «спробу отримати чи зробити те, що намагається досягти у той самий час хтось інший» [1, с.432]. Ф.Найт, визначає поняття конкуренції як сукупність низки суб'єктів, що суперничають між собою в умовах вільного існування [2]. Вивчення змісту цього поняття в сучасній науковій літературі дозволило встановити, що характерними її рисами є суперництво, змагання, зіткнення інтересів, конфліктність у процесі взаємодії [3; 4].

Слід відзначити, що поряд з терміном «конкуренція» в економічній науці зародилося поняття «конкурентоспроможність». Вперше поняття КС увів у науковий обіг у 1980 р. М. Портер, професор кафедри ділового адміністрування Гарвардської бізнес-школи, розуміючи його як властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку нарівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами чи конкуруючими суб'єктами ринкових відносин [5]. Інші наукові розвідки з проблеми КС в галузі економіки демонструють розуміння цього поняття як: сформованість низки вимог, які висуваються ринком праці до випускника ЗВО і забезпечують роботодавцю отримання бажаного прибутку; здатність виконувати свою діяльність в умовах ринкових відносин та отримувати прибуток, достатній для науково-технічного вдосконалення виробництва, стимулювання працівників і підтримки продукції на високому рівні; відповідність якості робочої сили попиту роботодавців [6; 7].

Таким чином, з позиції економіки поняття КС розуміється як сукупність професійних і особистісних характеристик випускника ЗВО, які забезпечують йому стійку позицію на сучасному ринку праці.

Щодо розуміння КС у філософській думці, то на думку дослідників, «знання більше не будуть транслюватися у формі єдиного цілого один раз і на все життя, швидше за все знання будуть формуватися з урахуванням майбутніх змін для забезпечення можливості кар'єрного зростання» [8]. Розкриваючи філософський аспект досліджуваної проблеми, визначимо термін КС як сукупність соціальних і ціннісних аспектів людської природи, які відіграють провідну роль у самореалізації та самоактуалізації здібностей особистості в умовах конкуренції на ринку праці.

З позиції соціології поняття КС тлумачиться як: боротьба соціальних суб'єктів чи соціальних груп за володіння обмеженими трудовими ресурсами; нормативно регульований соціальний процес, який відображає прагнення соціальних суб'єктів чи соціальних груп до однієї й тієї ж мети, де її досягнення одними виключає таку можливість для інших; взаємини, які склалися між соціальними суб'єктами, соціальними групами і соціумами в цілому, що відображають їх боротьбу за володіння обмеженими або нерівно розподіленими

цінностями [9].

Таким чином, у соціології КС передбачає сукупність характеристик суб'єкта соціальних відносин, що забезпечують йому конкурентні переваги з позиції успіху соціалізації. З урахуванням цього аспекту КС визначимо її як сукупність індивідуальних та професійних характеристик випускника ЗВО, які забезпечують можливість успішної соціалізації.

У нашому дослідженні важливою є інтерпретація КС стосовно педагогічної сфери, тобто КС вчителя.

У психолого-педагогічних наукових розвідках (Дж.Грейсон, К.О'Делл, Дж.Дьюї, Р.Кеттел, Р.Мартенс, А.Маслоу, К.Роджерс, Е.Шостром) конкуренція розуміється як одна з основних форм організації міжособистісної взаємодії, яка характеризується досягненням індивідуальних чи групових цілей та інтересів в умовах суперництва чи змагальності. Вона розглядається дослідниками як боротьба за більш вигідну позицію, найчастіше за лідерство і домінування.

У своїх дослідженнях Р.Мартенс під «конкурентоспроможною особистістю» розуміє результат соціалізації, тобто такий процес, при якому людиною засвоюються зразки ролей, установок, норм і цінностей, а також сукупність знань і вмінь певного суспільства, які дають їй можливість безконфліктно існувати в ньому [10]. При цьому результат процесу соціалізації вбачається в цілеспрямованій роботі серед підростаючого покоління з їхньої підготовки до майбутніх життєвих випробувань, подолання яких відбувається через оптимальне використання здібностей і знань.

Узагальнення наукових досліджень з проблеми КС у психолого-педагогічних науках дозволяє розуміти КС педагога як: здатність витримувати конкуренцію для досягнення бажаного результату; ступінь відповідності професійної компетентності вчителя вимогам, які пред'являються роботодавцем; досягнення професійного успіху через реалізацію конкурентних переваг, що досягається шляхом мобілізації потенціалу індивідуально-особистісних якостей, фахових знань, умінь і навичок [11; 12].

Таким чином, поняття КС педагога будемо розуміти як інтегративну професійно значущу якість фахівця, яка забезпечує його затребуваність на ринку педагогічної праці за рахунок реалізації конкурентних переваг, що відображають високий рівень сформованості загальнокультурних і фахових компетентностей та особистісних характеристик. Складовими КС педагога є: фундаментальна професійна підготовка, мотивація до фахової діяльності, позитивні ціннісні і моральні установки особистості, комунікабельність, організаторські і лідерські здібності, вміння працювати в команді, мобільність, наполегливість, ініціативність, відповідальність, наявність творчого потенціалу, інноваційної компетентності, цілеспрямованість, вміння планувати професійну і життєву кар'єру, спрямованість до саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації, стресостійкість, вміння долати труднощі, прагнення до успіху тощо.

Вивчення шляхів формування КС педагогів у практиці ЗВО дозволило зробити висновок про ефективність реалізації цього процесу через забезпечення інтеграції навчальної роботи і НДД [13]. Необхідним вважаємо дотримання таких основних принципів: об'єднання і координація зусиль та інтересів учених і кафедр університету з усіма зацікавленими особами й науковими структурами як усередині університету, так і

за його межами; забезпечення кафедральної автономії, що визначає їх повну самостійність у виборі й виконанні наукових проєктів і організації наукових досліджень; формування зв'язку НДД з майбутньою професійною діяльністю студентів і запитамі реальної практики; розширення міжнародної співпраці, що припускає встановлення й розвиток наукових контактів з європейськими й світовими науковими центрами.

Вважаємо, що сукупність зазначених педагогічних принципів інтеграції освіти й науки забезпечує орієнтацію вищої освіти на задоволення інтересів і професійних потреб особистості майбутнього фахівця, становлення ерудиції, фахової компетентності, розвиток творчих здібностей і загальної культури, що є складовими КС педагога.

Досліджуючи теоретико-методологічні засади інтеграції освіти й науки, нами визначені закономірності інтеграційних процесів у ЗВО: продуктивність інтеграції досягається за умови зацікавленості в її здійсненні професорсько-викладацького складу університету в співпраці зі студентами. На наш погляд, найважливішою умовою інтеграції науки й освіти в університеті є, перш за все, подолання «стереотипу» мислення низки викладачів і студентів щодо «відірваності» науки від освітнього процесу й утруднення проведення навчальних занять через НДД; ефективність інтеграції підвищується за умови зростання частки її структурно-ізоморфних складових. До них ми відносимо різні види й форми інтеграції НДД й навчальної роботи майбутніх учителів; високий рівень якості підготовки фахівців досягається за умови досягнення збалансованої відповідності потреб і вимог усіх суб'єктів інтеграційної взаємодії освіти й науки; КС майбутніх фахівців й орієнтованість їх на майбутню педагогічну діяльність забезпечується за умови вбудованості інтеграції освіти й науки в зміст професійної підготовки. Дійсно, найважливішим напрямом в організації НДД студентів виступає забезпечення всіх студентів самостійною

дослідницькою роботою як ключовим компонентом професійної підготовки [13].

Узагальнивши вищезазначені положення, доходимо висновку, що система професійної підготовки майбутніх учителів повинна значною мірою орієнтуватися на наукові дослідження.

Для забезпечення результативності процесу формування КС майбутніх педагогів вважаємо за доцільне розробити і впровадити систему заходів з інтеграції навчальної роботи і НДД: обґрунтувати концепцію й педагогічні принципи гармонійного об'єднання науки й освіти в університеті; сформувати наукові й інноваційні програми досліджень у межах навчальних дисциплін; розробити організаційні форми НДД університету, що спрямовані на розвиток фундаментальних досліджень, вирішення завдань і проблем регіону; регулярно проводити виставки, ярмарки, наукові конференції, рекламну діяльність, що пропагують розвиток науки в університеті; розробити інфраструктуру спільної інноваційної наукової й освітньої діяльності ЗВО, максимально концентруючи науковий потенціал на пріоритетних напрямках науки [13].

Висновки. Таким чином, в сучасних умовах спостерігається орієнтація ЗВО на формування КС педагогів, що зумовлює необхідність комплексної діагностики ринку праці і транслювання можливостей ринку освітніх послуг. Одним із шляхів розвитку конкурентних якостей майбутніх учителів у вищій школі є інтеграція навчальної роботи і НДД. Через концептуальне забезпечення цього процесу на методологічному, теоретичному і практичному рівнях, впровадження системного підходу і розробки відповідних механізмів його реалізації, уможливиться досягнення вищого рівня КС майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. Перспективами подальших наукових розвідок є дослідження можливостей цифрових технологій задля оптимізації навчальної і НДД майбутніх педагогів у контексті формування їхньої КС.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Johnson S.A. Dictionary of the English language. In two volumes. Vol.1. Ed. 6-th. London: Cosimo Classics, 1755. 1092 p.
2. Knight F.H. Risk, uncertainty and profit. Boston and New York: Houghton Mifflin Company, 1921. 381 p.
3. Чіков І.А. Конкуренція: теоретичні підходи до розуміння сутності поняття. Агросвіт. 2019. Вип.10. С.74–80.
4. Шпак О.Г. Еволюція теорії конкуренції в умовах динамічного зовнішнього середовища. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2011. №6. Т.4. С.95–98.
5. Porter M. Competitive advantage: creating and sustaining superior performance. New York: The Free Press, 1985. 557 p.
6. Адамик В.А. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2012. №1. С.69–78.
7. Дейнега О.В. Методологічні аспекти оцінювання конкурентоздатності підприємств. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2008. Вип.623. С.61–68.
8. Lyotard J-F. The post-modern condition. A report on knowledge. Manchester: Manchester Univ. Press. 1984. 144 p.
9. Колот А.М., Грішнова О.А., Герасименко О.О. та ін. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія. Київ: КНЕУ, 2010. 352 с.
10. Martens R. Social Psychology and Physical Activity. New York: Harper & Row, 1975. 180 p.
11. Абабілова Н.М. Конкурентоздатність – необхідна умова розвитку особистості. Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім.К.Д.Ушинського. Спецвипуск «Сучасні тенденції педагогічної науки України та Ізраїлю: шлях до інтеграції». 2010. С.9–13.
12. Бондар В.І. Конкурентоспроможність і конкурентоздатність як домінуючі характеристики сучасного фахівця-освітянина: понятійнокатегоріальний контекст. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: матеріали доп. звітно-наук. конф. викл. ун-ту за 2007 р. (м.Київ, 5–6 лютого 2008 р.). / Нац. пед. ун-т ім.М.П.Драгоманова; редкол.: В.П.Андрущенко (голова) [та ін.]. Київ: НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2008. С.3–6.

13. Прошкін В.В. Інтеграція науково-дослідної й навчальної роботи в університетській підготовці майбутніх учителів. Наука і освіта. 2010. № 7. С.214–218.

References

1. Johnson, S.A. (1755). *Dictionary of the English language*. In two volumes. Vol.1. Ed. 6-th. Cosimo Classics.
2. Knight, F.H. (1921). *Risk, uncertainty and profit*. Houghton Mifflin Company.
3. Chikov, I.A. (2019). Konkurentsii: teoretychni pidkhody do rozuminnia sutnosti poniattia [Competition: theoretical approaches to understanding the essence of the concept. Agrosvit]. *Ahrosvit*, 10, 74–80. (in Ukrainian).
4. Shpak, O.H. (2011). Evoliutsiia teorii konkurentsii v umovakh dynamichnoho zovnishnoho seredovyshcha [The evolution of the theory of competition in the conditions of a dynamic external environment]. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 6 (4), 95–98. (in Ukrainian).
5. Porter, M. (1985). *Competitive advantage: creating and sustaining superior performance*. The Free Press.
6. Adamyk, V.A. (2012). Otsinka konkurentospromozhnosti pidpriemstva. Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu [Evaluation of the competitiveness of the enterprise]. *Bulletin of the Ternopil National Economic University*, 1, 69–78. (in Ukrainian).
7. Deineha, O.V. (2008). Metodolohichni aspekty otsiniuvannia konkurentozdatnosti pidpriemstv [Methodological aspects of assessing the competitiveness of enterprises]. *Bulletin of National University «Lviv Polytechnic»*, 623, 61–68. (in Ukrainian).
8. Lyotard, J-F. (1984). *The post-modern condition. A report on knowledge*. Manchester Univ.
9. Kolot, A.M., Hrishnova, O.A., & Herasymenko, O.O. et al. (2010). *Sotsializatsiia vidnosyn u sferi pratsi v konteksti stiikoho rozvytku* [Socialization of labor relations in the context of sustainable development]. KNEU. (in Ukrainian).
10. Martens, R. (1975). *Social Psychology and Physical Activity*. Harper & Row.
11. Ababilova, N. M. (2010). Konkurentozdatnist – neobkhidna umova rozvytku osobystosti [Competitiveness is a necessary condition for personality development]. *Scientific Bulletin of K.D.Ushynskiy South Ukrainian State Pedagogical University. Special issue «Modern trends in pedagogical science of Ukraine and Israel: the path to integration»*, 9–13. (in Ukrainian).
12. Bondar, V.I. (2008). Konkurentospromozhnist i konkurentozdatnist yak dominantni kharakterystyky suchasnoho fakhivtsia-osvitiannya: poniatiino-katehoriialnyi kontekst [Competitiveness and competitiveness as dominant characteristics of a modern educational specialist: conceptual and categorical context]. *The unity of education and scientific research is the main principle of the university – Proceedings of scientific conference* (pp.3–6). M.P.Drahomanov NPU. (in Ukrainian).
13. Proshkin, V.V. (2010). Intehratsiia nauково-doslidnoi y navchalnoi roboty v universytetskii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv [Integration of research and educational work in the university training of future teachers]. *Science and education*, 7, 214–218. (in Ukrainian).

Статус статті: Отримано: 06.03.2024 Прийнято: 09.04.2024 Опубліковано: 23.04.2024

Proshkin Volodymyr

Professor of the Department of Mathematics and Physics
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

Shtymak Anatoliy

Senior Lecturer
Department of Systems Analysis and Optimization Theory
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

Topolyanskyy Serhiy

Senior Lecturer
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

INTEGRATION OF EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITIES IN THE PROCESS OF FORMING THE COMPETITIVENESS OF FUTURE TEACHERS

Abstract. The effectiveness of forming the competitiveness of future teachers is ensured through the integration of educational and scientific research activities of students, embedded in the content of professional training. The article's purpose: to characterise the peculiarities of the integration of educational-scientific research activities in the process of forming the competitiveness of future teachers in higher education. Research methods: analysis and synthesis, comparison, systematization (to clarify key research concepts), and generalization (to form authors' conclusions). The concept of a teacher's competitiveness is considered as an integrative professionally significant quality of a specialist, which ensures the demand in the teaching labor market due to the realization of competitive advantages that reflect a high level of formation of general cultural and professional competencies and personal characteristics. The components of a teacher's competitiveness are: fundamental professional training, motivation for professional activity, positive value and moral attitudes of an individual, communication skills, organizational and leadership skills, the ability to work in a team, mobility, perseverance, initiative, responsibility, the presence of creative potential, innovative competence, purposefulness, the ability to plan a professional and life career, orientation towards self-development, self-improvement and self-realization, stress resistance, the ability to overcome difficulties, the desire for success, etc. The effectiveness of future teachers competitiveness formation is ensured through the integration of educational-scientific research activities, provided by the principles: unification and coordination of the efforts and interests of scientists and departments of the university with all interested persons and scientific structures; ensuring cathedral autonomy; formation of a connection between scientific and research activities with the future profession and requests of real practice; expansion of international cooperation.

Key words: competitiveness, teacher, formation, integration, educational work, scientific research activity, institution of higher education.